

A GYÓGYÍTÓ IRÓNIA (Adalékok a Margócsy-jelenséghez)

Otthonosság. Ha van egyáltalán rejtély Margócsy József személyiségében, akkor ez a szó egészen bizonyos, hogy a megfejtések között található. Talán ezért nem tudta őt semmikor hatalmába keríteni a tehetetlen nemzetsírató búbánat, nem tudta elsodorni a hontalan világpolgár-természetű kalandvágy, nem rántotta sárba a vidéki lét, nem szédítette a főváros. Otthonosság. Ahogyan a tudományosság sem a maga sterilizált, valóságon kívüli — mások számára megközelíthetetlen — nyelvén szólította meg, úgy maga is érthetően és világosan, ha kell „iskolásan” adja tovább, amit a világról, világunkról tud. S ennél mi sem egyszerűbb: Margócsy József Jócó maradt. Ha úgy tetszik, a tanár az ő esetében örökre diák. De nem az infantilizmus bohócsipkáját illesztve fejére, s nem is az olcsó bratyizások hátbaveregető stílusát gyakorolva, hanem nagy beleérző képességgel, tiszteletet adva, méltóságot tartva.

A pedagógia oly régen kísérte és kísértette a Margócsy családot, hogy náluk bizonyára már genetikai kóddá vált a tanítás, a nevelés. Éppen ezért, ha valaki egy kissé mélyebben ismeri Margócsy Józsefet, akkor el tudja képzelni azt a családot, ahol fölnőtt, ahol formálódott, s ahol a formálissá vált, a kiüresedett kapcsolatoknak semmi helye nem lehetett. Már csak azért sem, mert az egészen bizonyosan valami heget hagyott volna a karakteren, nyomot hagyott volna azon az életformán, amit máig minőségi értelmiségi mintaként, az általunk ismert Margócsy József élt és él.

Órarendje soha nem borult fel. Rendetlenkedhetett az ablakpárkányt alig elérve, a Luther-ház felsőbb emeleteiről vízzel hintve a járókelőket, kapaszkodhatott tíz körömmel a foci pályát körülzáró palánkon — az összes NYTVE, NYKISE, NYÖTSE játékos név szerint s később hajlott korukig személyesen is ismerve —, utazhatott Európa vasúthálózatán cserkészként, havonta hazalátogató diákként, katonaként, hadifogolyként, miniszteriális emberként ingázva, majd az enyhültebb években a művelődésügy követeként nemzetközi szervezetekhez s vissza. Az órarendjét át lehetett rendezni, a kis piros cédulákat új helyre tűzhetette az élet, de az emberszabású rendet föl nem boríthatta. Jöhetett Nyíregyházára országos vagy világnagyság, író, költő, művész, olimpián, miniszter, pártvezér vagy úrhajós, Margócsy József délben elnézést kért, a nevezetes embert véle érkezett udvartartására bízta és hazament ebédelni. Ebéd után pedig, ha tehetett, lepihent. Ha valaki nagyon ragaszkodott délidőben is személyéhez, akkor ment a telefon a Selyem vagy a Kossuth Lajos utcába, hogy: „Öntetek még egy kis vizet a leveshez, vendégünk lesz az asztalnál...” Azért a leves íze miatt még utólag se aggódjunk. Ez a természetesség ugyanis nem keverhető össze a bizalmaskodással, ez az elvonulás nem gögös zárkózottság, hanem az élet emberi léptékéhez való ragaszkodás maga.

A mozgalmasságban, a változékonyságban megteremtett értékes és hiteles állandóság. Mert Margócsy József életében kihunyhatatlanul izzik az életfogytig vagy azon is túl tartó, a „másik világba” is elkísérő szemérmes szerelem, a családot számontartó szeretet, az unokáig ér a fölnevelő gondosság, a régi barátot, egykori tanítványt, vendéget szívesen látó otthonosság. S ebben a már emlegetett órarendben pontos kijelölt helye van az alapos, a rendszeres lelkiismeretes munkának.

Nem kell itt címkékkel bibelődnünk. A ma oly fölösen emlegetett klasszikus polgári értékek olyan folyamatos — hol elvékonyodó, hol jól látható — ezüstszállként futnak végig a történelem zeg-zugain, ahogyan Ariadne fonala a labirintuson. Hiszen egyfajta polgárosodás már maga az ókor városiasodása, a potamikus kultúráktól, a középkori, a reneszánsz városállamokig, Németalföld virágzásáig, az erdélyi fejedelemségek vagy éppen a magyar mezővárosok különös, Európára nyitott és mégis bensőséges, esetenként igencsak provinciális életéig.

Margócsy József számára, akkor is „*ó-kikötő, tájakat összekötő*” Nyíregyháza, ha itt már arcot vált az Alföld, egyhangúságát kócos fasorok bontják, s szelíd hullámokat vet a föld. Ez a kötődés nem ismeri a hamis áhítatot vagy a csinált meghatottságot. Ezt a környéket ugyanaz a finom ironia teszi otthonossá, mint emberi kapcsolatait. Mert Margócsy József minden megnyilvánulása, irodalomtörténeti tanulmányai, kritikái, esszéi, recenziói, várostörténeti előadásai, írásai, többkötetes helytörténeti munkái, forrásértékű, önéletrajzi „katonakönyve” attól az ironiától kap sajátos ízt. Ami az esendőségben is talpon maradó ember tartását, hovatartozását meghatározza.

Itt illene végre a komoly számvetés igényét jeleznünk, hogy hogyan is rétegződik ez az életmű, hogyan határozta meg már szerencsés indulását az Eötvös Kollégium mással össze nem téveszthető légköre, s az a műveltség, amely a „haza-it”, az otthonról hozottat oly harmonikus egységbe sodorta a világban összegyűjtött élményekkel. Ez a jelenség az, amely irodalomtörténeti, szellemtörténeti értelemben is izgalmas sajátosságot jelent Margócsy József esetében. Éppen ő az, akinél nincsenek kis és nagy ügyek. Számára nem léteznek az egyetemes művelődéstörténetet és a helyi eseményeket, folyamatokat elválasztó kategóriák. Az egységet éppen kutatói, feldolgozó, értelmezői alapmagatartása teremti meg. A már a magánéletből is ismert természetesség, amely otthon van a világ jelenségei között, vagy legalábbis rendszerező képességével otthonosságot teremt a szellem dolgaiban.

Eljátszogatnánk a gondolattal, hogy Margócsy József franciás műveltségű, franciás könnyedségű ember (amihez a legolcsóbb szellemességet a francia nyelvhez igen alkalmas raccsolás emlegetése kínálná), de erre semmi szükség. Ha egyáltalán fogalmunk lenne arról, hogy mi is az a „franciás műveltség”, avagy mi az, amit mi itt Európa néha aritmikusan verő szívében annak képzelünk, akkor sem állná meg a helyét egy ekkora közhely. A Margócsy Józsefre olyannyira jellemző elfogulatlanság az, ami ezt a sajátos látásmódot kialakítja. Az az elfogulatlanság, ami egyként ismeri a felvilágosodás világméretű, világhatású racionalizmusát, a századforduló szimbolizmusát, a magyar költészet és prózaírás belső fejlődésének

lírai gazdagságát, a huszadik századi világmegváltó eszmék vállalásait, s egy kisváros, egy intézmény, egy könyvtárszoba mindennapjaiban sem téved el. Margócsy József nem „szobatudós”, mert az emberiség ügyeit számontartva sem téveszti szem elől az ember arcvonásait.

Ha az idő úgy hozta volna, akkor Krúdy Gyula egészen bizonyosan tollára tűzte volna Jocókát, Jocót, Jocó bácsit, Margócsy Józsefet, mint afféle nélkülözhetetlen nevezetességét a városnak. Olyan emberként megrajzolva, aki úgy tartozik Nyíregyházához, mint a városháza, az evangélikus templom csendes éjszakákon még hallható harangjátéka, a gyeplől elővillanó homok, a városból kiszorult kisvasút, vagy a sóstói erdő... Hogy másképpen alakult? Hát Margócsy József beszélt és beszélhetett többször is a Krúdyakról. Beszélhetett, írhatott Móriczról s az itt megforduló írókról, költőkről, a kortársakról, a város minden apró-cseprő nevezetességéről, egykori iskolájáról, későbbi kedves munkahelyéről, a Kossuth gimnáziumról...

S miközben Margócsy József minden reggel időben elindul a levéltár felé, minden reggel felveszi munkaköpenyét, kikéri az éppen földolgozásra váró dokumentumokat, mi csak abban bízhatunk, hogy holnap is így lesz. És holnapután is...